

NEGYVENÖT ESZTENDŐS

A Hortobágy kutatótábora

ÍRTA | DR. TÓTH ALBERT, Rátz Tanár Úr-díjas professor emeritus

Belvizes folt cönológiai vizsgálata

A dolgok forrása, eredete legtöbbször tetten érhető. Így van ez a *Hortobágyi Természetvédelmi Kutatótábor* megszületése esetében is. Létrejött nem előzmény nélküli.

A kisújszállási Móricz Zsigmond Gimnázium biológiaszakköre már az 1960-as évektől rendszeresen szervezett programokat, szakmai túrákat az Alföld nagy pusztájára. Hamarosan hagyományossá váltak a tavaszi kirándulások, az őszi kerékpártúrák és a hosszú téli gyaloglások.

Ebből a természetismereti terepmunkából nőtte ki magát az évente megrendezett februári *Biológus hónap*, amely egyszerre volt iskolai, városi, sőt, később megyei természetvédelmi esemény. Az elsőt 1973-ban rendezte a gimnázium biológus munkaközössége és biológiaszakköre. Már ekkor – két hónappal a Hortobágyi Nemzeti Park megalakulása után – vendégül láttuk *Fintha István* természetvédelmi felügyelőt, a Hortobágyi Intéző Bizottság tagját, aki *Barangolás a természetben* című előadásában szolt a természetvédelemről, a védett területekről és a természetfényképezésről, majd *Beszélő képek* címmel bemutatta

felvételeit. A diái és a fotói zömmel a Hortobágyon készültek.

Az 1973-as biológus hónap keretében kapta meg elsőként *Karikó Katalin* IV. osztályos tanuló a legmagasabb iskolai biológiai elismerést, a *Jermy Gusztáv-díjat* (amellyel később *Szent-Györgyi Albertet* és *Selye Jánost* is kitüntette az iskola biológus közössége). A zsűri elnöke – a meghívó tanúsága szerint – *dr. Juhász-Nagy Pál*, a későbbi akadémikus, az ELTE adjunktusa volt.

A következő esztendőben (1974. február 28-án) a Hortobágyi Nemzeti Park megalakulásának első évfordulójára emlékeztünk. A *Hortobágy, dicső rónaság* című műsorban az iskola irodalmi színpada és a IV. A osztály kamarakórusa működött közre.

A tábornytás jelképei

Ezek elméleti és érzelmi előkészítése szinte kényszerítően felébresztette a résztvevőkben a gyakorlati természetvédelmi munkába való bekapcsolódás igényét. Az előadást

Tábori társalkodás

követően a kisújszállási vasútállomáson vonatra várva pedig már az a szándék is határozottan megfogalmazódott Fintha Istvánban, Papp Gyulában és e sorok írójában, hogy kísérletképpen, de a folytatás szándékával tábor hoznak létre a nemzeti park területén.

Egyéves előkészület után a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóságának 1975. július 7-én kelt levele már ezt igazolta vissza: „A tábor időpontja (augusztus 5-10.) számunkra is megfelelő. A helyszín bejárását addig előre egyeztetett időpontban kérjük személyesen megejteni egy részünkről kiküldött munkatárssal együtt Ohaton, ahol egyidejűleg a végzendő munka tárgyában is megegyezünk. Fejenként és naponta 31 Ft-ot tudunk biztosítani ételmezési hozzájárulás gyanánt.” A Móricz Zsigmond Gimnázium és Szakközépiskola bioszféraszakkörét, mint a természetvédelmi tábor szervezőjét már az a megtiszteltetés érte 1980-ban, hogy *Széchenyi István Emlékplakett*tel tüntették ki.

Céljaink között egyszerre fogalmazódott meg a természeti-környezeti nevelés és a hozzá szorosan kapcsolódó gyakorlati természetvédelmi tevékenység. Az első, Ohati-tábor ezt a tereptani ismeretek elsajátításában, az ökológiai és egyéb természeti jelenségek megfigyelésében, rögzítésében, valamint

Földközélen Szelezcky Zoltán, a tábor legidősebb résztvevője

növény- és állatgyűjtésben, preparálásban konkretizálta. Mindez a későbbiekben folyamatosan gazdagodott. Jelenleg négy célt tartunk szem előtt, ezek – rangsorolás nélkül – a következők:

– A táborozó tanulók beavatása a tényleges természetvédelmi munka gyakorlatába, ez irányú szemléletformálásuk, és mindezek eredményeként a gondolkodásban, a szemléletmódban, de még inkább az egész életvitelben is megnyilvánuló felelősségérzet kialakítása, amelynek belső meggyőződésből fakadó mozgatója az egész személyiséget átható morális.

– Az ökológiai, tereptani, természet- és környezetvédelmi ismeretek, módszerek elsajátítása, amelyek segítik a pályaválasztást, a versenyeken (*Kaán Károly, Herman Ottó, Kitaibel Pál*), továbbá a pályázatokon való sikeres szereplést.

– A szekciókban dolgozó táborozók kellő felkészülés után segítsék a megkezdett ökológiai, cönológiai, florisztikai és faunisztikai alapkutatót. Ezzel is támogassák a szakemberekkel közösen végzett feltérképezési munkát, gazdagítsák a Hortobágyról szóló ismereteket.

– A tábor járuljon hozzá a jelenleginél sokkal hitelesebb Alföld-ismeret, Alföld-kép kialakulásához. Legyen szószólója annak, hogy a Hortobágy a hozzá csatlakozó középtájakkal (Hajdúság, Nagy-Sárrét, Nagy-kunság) egyetemben szerves része kontinensünk legnagyobb, tökéletes síkságának, legegységesebb nagytájának, az Alföldnek. Olyan sajátos, de jobbára rejtett kincsek őrzője, amelyeket csak alapos terepismeret után, erőfeszítések árán fedezhet fel a megismerni szándékozó.

A tábor jellegét a céljához hasonlóan megtartotta, de a szerves önfejlődés jóvoltából szerencsésen továbbfejlődött. Kezdetben csak a kisújszállási Móricz Zsigmond Gimnázium I. és II-os, főleg tagozatos osztályos tanulóinak tábora volt. Már a második tábor (Vókonya, 1976) számottevő „szakmai erősítést” kapott, mivel négy egyetemi hallgató is bekapcsolódott csoportvezetőként a terepmunka irányításába. Ezzel egyszer s mindenkorra megszűnt a tábor tisztán középiskolás jellege, és megyei középiskolai természetvédelmi kutatótáborként szerveződött. Mind gyakoribbá vált az időközben egyetemre, főiskolára járó egykori táborozók visszatérése, újabb és újabb szakmai vonal megjelenése.

A madártani szekció *dr. Kovács Gábor* vezetésével 1979-ben alakult meg. A halfaunisztikai kutatásokat irányító *dr. Harka Ákos* 1984-ben kapcsolódott be a

tábori munkába. Egy évvel később a VITUKI (Budapest) szakembereinek belépésével a hidrobiológiai szekció feltételei is megteremtődtek. A botanikai szekcióban velük egy időben kezdte meg munkáját az MTA Ökológiai és Botanikai Kutató Intézet (Vácrátót) két munkatársa. Ezek a változások döntően befolyásolták a kutatói jelleg felerősödését, így 1985-től a tábor neve Hortobágyi Természetvédelmi Kutatótáborra változott. Ezt a karakterét a jelek szerint a jövőben is megőrzi. Mindeközben a Természet- és Környezetvédő Tanárok Egyesületének tagjai közül is többen eljutottak a táborba. A meggyesi táborban 1996-ban már hatan vállalták a táborozás minden örömét és gyötrelmét.

A táborba való eljutásnak alapvetően három lehetséges módja alakult ki az idők folyamán: a meghívás, az ajánlás és a megszerzett jog. Már az első tábor résztvevőinek körét is meghívásos alapon alakítottuk ki. A huszonöt diáknak elküldött levelünkben ez volt olvasható: „Az iskolában tanúsított érdeklődésed, korábbi tevékenységed és magatartásod alapján szeretettel meghívunk a táborba.” Ez manapság is mérce, így nem az jön el a táborba, aki ezt csak szórakozásnak tekintené, hanem az, aki ezt meg is érdemli. Az ajánlás lehetőségével a legtöbbször pedagógusok élnek. Ők legjobb tanítványaikat szeretnék a Hortobágyra eljuttatni, de neves

a meghívás, az ajánlás és a megszerzett jog

szakemberek és tudósok is küldtek már kiválóan megfelelt táborozó diákokat. A korábbi táborozók maguk is gyakran ajánlottak résztvevőket. A legidősebb táborozó, *Steve Szeles* fotóművész is így jutott el a pusztára.

A tábori munkában nemegyszer visszatérően részt vevő olyan neves külföldi és hazai szakemberek, mint *Pertti Sevola* nemzeti parki igazgató (Finnország), *Gregoire Koulibanis*, *Cousteau* kapitány egyik jeles munkatársa, *Hasko Neesemann* kiváló német kutató, *Jiro Hasegawa* neves tengerkutató, *Halmos Béla* zenetudós, *Nagymarosi András* geológus és *Dövényi Péter* geofizikus, elsősorban *Csányi Béla* hidrobiológus közvetítésével „kóstoltak” bele a hortobágyi tábori életbe.

A szekcióban végzett igazi munka csak a harmadik táborban alakult ki. Az elsőként elkülönült botanikai-cönológiai csoport a löszgyepek vizsgálatával, főleg előfordulási feltételeinek a feltérképezésével foglalkozott. A geomorfológiai, a talajtani és a

mikroklimatológiai szekció vele szorosan együtt dolgozott. A vizsgált területekről, geodéziai felmérésekkel, szintvonalas térképek készültek, és a jellemző helyekről, kézi talajfúróval talajmintákat is vettek. A mikroklimatológiai csoport elsősorban talajhőmérséklet- és páratartalom-méréseket végzett. A rovarantani vizsgálatok Papp Gyula és *Moldoványi László* középiskolai tanárok szakmai irányításával kezdődtek. A második táborban (Vókonya, 1976) régészeti csoport is alakult, amelynek tagjai a debreceni Déri Múzeum munkatársainak szakmai irányításával a kunhalmokon és azok környékén nagy mennyiségű felszíni leletet, törmelékét gyűjtötték.

A tábor madártani szekciója a gyarapodó létszám és a szakmai munka differenciálódása miatt 1982-től már három alszekcióval is bővült. Az ekkor „kiképzett” és rendszeresen visszajáró táborozók a madártani szekció munkájának legfőbb segítői és későbbi csoportvezetői lettek.

A Természetvédelmi Kutatótáborban 2009-ben végzett térképezéssel bizonyítottuk, hogy a Hortobágy déli részén fekvő Ágota-puszta vegetációmozaikja részeinek eltérő a tájtörténete. E tájban egyesül a Kösely és a Hortobágy folyó, itt volt a Kocsordos és a Makkod nevű mocsár, miközben az ártérből több helyen is ősi szikesek emelkedtek ki. Összesen nyolcvannégy lokalitáson részletesen dokumentáltuk a szikes zonációt. Kutatásaink alátámasztották, hogy még néhány száz hektáros pusztafoltok esetében is lehetséges, hogy az egyes részletek eltérő eredetűek, azaz elsődleges és másodlagos szikes térképfoltok mozaikolnak. A mintavételi helyeket vegetációtípusaik és ezek zonációjára alapján három típusba soroltuk: ősi szikesek, másodlagos szikesek és nem szikes tájrészletek.

Az Alföldkutatásért Alapítvány által koordinált kunhalomprogram terepbejárási munkálataiban a Hortobágyi Természetvédelmi Kutatótáborból többen is tevékenyen részt vettek. Ebben az adatházisban 1649 kunhalom állapotadatai kerültek rögzítésre. A későbbi években a nemzetipark-igazgatóságok saját működési területén elvégzett hiánypótlások, adatkiegészítések és aktualizálások eredményeként a kataszteri nyilvántartásba vett kunhalmok száma napjainkra megközelítette a kétezret.

A püspökladányi vasútállomás közelében felfedezett fekvő mellékvágány gazdag szinantróp vegetációjában homoki fajokat is találtunk. A cönológiai felvételezést négy,

Délutáni eszmecsere.
Kunkovacs László és Halmos Béla

egymást követő évben végeztük (2010 és 2013 között), mindig július első hetében. A növénytársulások jellegét fényképfelvételekkel is megörökítettük.

A táborok során sokszor csapatostul szálltuk meg pásztorbarátainkat. Közben hallgattuk régi történeteiket, és kérdeztük őket növényekről, állatokról. Mint kutatók, gyűjtéseink eredményeit cikkekben, könyvekben foglaltuk össze. Kimutattuk, hogy a hortobágyi pásztorok legalább százhatvankét népi növénytaxont különítenek el, és a hortobágyi puszta növényzetét harminchét-ötvenhárom élőhelyre osztják. A hortobágyi tájat és szikjét ősi eredetűnek és természetesnek tekintik. A vadon termő növényfajok termőhelyi igényeit az esetek legalább 80 százalékában pontosan és helyesen jellemzik, részleteiben és ok-okozati összefüggéseiben látják a növényzet évtizedes léptékű változásait. A negyedszázados terepmunka során csaknem négyszáz növényzeti és talajszelvényt készítettünk. Ezek zöme a Hortobágy

mikroreliefben különösen gazdag területére esik. Sajnos, több szikpadkás terület a legutóbbi időben is erősen károsodott, például Villongóra libafarm települt, Angyalházán területeket törtek fel.

Nagy segítséget jelentett a mikroformák tanulmányozásához az utóbbi években rendszeressé vált repülőgépes és sárkányrepülő terepbejárás. Ezzel lehetővé vált újabb területek felfedezése, de az így készült légi felvételek számottevően hozzájárultak az adatok pontosításához is.

Mindent egybevetve: a Hortobágyi Természetvédelmi Kutatótábor a szemléletformálásról szól. A tábori programok és együttlétek talán legfontosabb célja, hogy megőrizzünk valamennyit tájkatató elődeink, például *gróf Teleki Pál* holisztikus tájszemléletéből. Közösen járjuk a pusztát, madarászunk, botanizálunk, múzeumokat és írók emlékházait látogatjuk, és közben tanulunk – egymástól, vendéglátóinktól és nem utolsósorban a tablókon „megszólaló” elődeinktől. ■■■■■■■■

Kerékpárosok pusztai pihenője